

program edukacyjny

OGÓLNOPOLSKIE TOWARZYSTWO OCHRONY PTAKÓW

CZY
BUDKI
LĘGOWE
ROZWIĄŻĄ
PROBLEM
OCHRONY
DZIUPLAKÓW?

MISJA – Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków jest zarejestrowaną organizacją pozarządową, zajmującą się ochroną dzikich ptaków i miejsc, w których one żyją. Naszym celem jest zachowanie i promowanie dziedzictwa przyrodniczego dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń. Podstawą naszych działań są wyniki wiarygodnych badań naukowych. Swoje zadania realizujemy poprzez Sekretariat, sieć Grup Lokalnych i członków. Towarzystwo jest otwarte dla wszystkich, którzy podzielają naszą troskę o przyrodę. OTOP jest partnerem BirdLife International – międzynarodowej federacji towarzystw ochrony ptaków.

CELE – 🐦 ochrona dziko żyjących ptaków i ich siedlisk, a więc ochrona całej przyrody, a w efekcie ochrona różnorodności biologicznej; 🐦 poznawanie stanu i zagrożeń krajowej awifauny; 🐦 szerzenie w społeczeństwie wiedzy na temat ptaków, ich znaczenia oraz zagrożeń dla ich bytowania.

DZIAŁANIA – 🐦 zbieranie danych dokumentujących stan oraz zagrożenia ptaków i ostoi ptaków w Polsce; 🐦 opracowywanie i wdrażanie planów ochrony; 🐦 działania prawne mające na celu objęcie ochroną terenów cennych dla ptaków; 🐦 wykupywanie i wydzierżawianie gruntów oraz prowadzenie na nich zabiegów ochronnych; 🐦 współpraca z organami samorządowymi i rządowymi oraz instytucjami państwowymi w zakresie ochrony przyrody; 🐦 współpraca z krajowymi i zagranicznymi organizacjami działającymi na rzecz ochrony przyrody; 🐦 działalność naukowo-badawcza; 🐦 szeroko pojęta działalność edukacyjna i wydawnicza.

Przyłącz się do OTOP, a pomożesz: 🐦 wspierać działalność grup lokalnych OTOP (lub w niej aktywnie uczestniczyć!) 🐦 wspierać monitoring ptaków i badania naukowe 🐦 chronić ptaki wraz z ich naturalnymi siedliskami 🐦 zakładać i urządzać nowe rezerваты ptaków 🐦 popierać przyjazne dla ptaków sposoby użytkowania ziemi 🐦 wpływać na decyzje podejmowane przez lokalne władze, a dotyczące obszarów ważnych dla ptaków i przyrody 🐦 powstrzymywać niszczące przyrodę przedsięwzięcia 🐦 rozpowszechniać wśród dzieci i dorosłych wiedzę o ptakach i ich życiu 🐦 tworzyć społeczeństwo świadome bogactwa otaczającej nas przyrody i konieczności jej zachowania

Członkiem OTOP może zostać każdy!

adres: OTOP, ul. Hallera 4/2, 80-401 Gdańsk
tel/fax: 0-58 3412693, e-mail: office@otop.org.pl, www.otop.org.pl

Czy budki lęgowe rozwiążą problem ochrony dziuplaków?

Niniejsza publikacja została sfinansowana ze środków
Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Czy budki lęgowe rozwiążą problem ochrony dziuplaków?

autor tekstu: Maciej Gromadzki

ilustracje i opracowanie graficzne: Tomasz Cofta

projekt graficzny okładki: Anna Grabowska

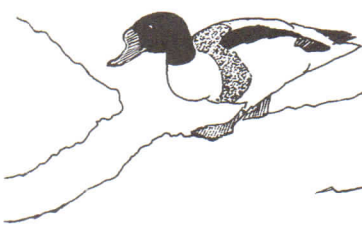
wydawca: Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków

© Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Gdańsk 1995

ISBN 83-902466-2-7

Wiele gatunków ptaków buduje gniazda w ukryciu. W siedliskach naturalnych znajdują wystarczającą ilość miejsc do założenia gniazda. Jedne wykorzystują istniejące

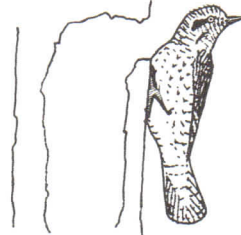
nory, szczeliny lub dziuple,

ohar

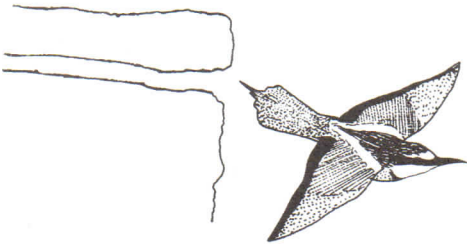

pomurnik

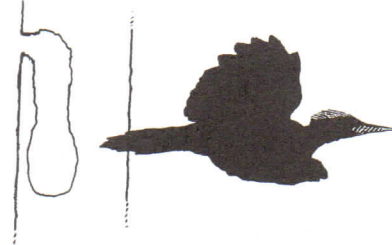

krętogłów

inne same wygrzebują nory lub wykuwają dziuple,

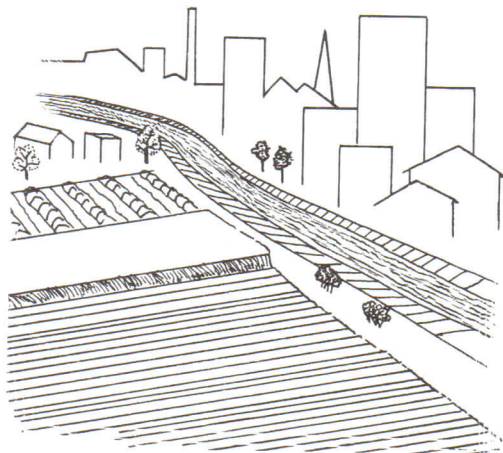
żoła

dzięcioł czarny

z których następnie przez wiele sezonów mogą korzystać także inne gatunki ptaków lub inne zwierzęta.

W siedliskach zagospodarowanych przez człowieka często brakuje naturalnych dziupli, nie ma też starych drzew, w których ptaki mogłyby wykuć nowe dziuple; w takiej sytuacji ptaki gniazdujące w ukryciu szukają miejsc zastępczych, w których mogłyby się zagnieździć, a nie znajdując ich, nie mogą się rozmnażać.

Ptaki gniazdujące w dziuplach określamy mianem dziuplaków; niektórym z nich możemy pomóc rozwieszając na drzewach lub na ścianach budynków budki lęgowe, nazywane też skrzynkami lęgowymi dla ptaków; jest to działanie od dawna znane i praktykowane. Jednakże bardzo często budki są niewłaściwie wykonane lub źle umieszczone, więc ptaki ich nie zajmują.

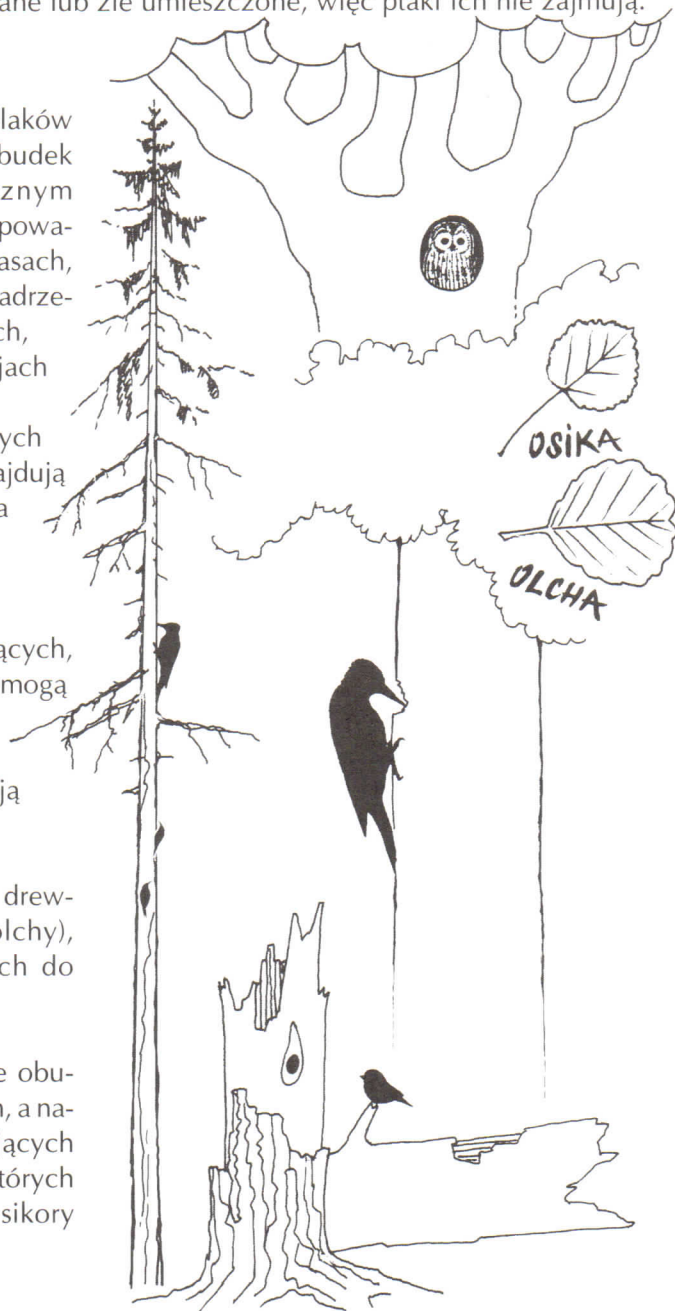
Wiele spośród dziuplaków wcale nie zajmuje budek lęgowych. Koniecznym warunkiem ich występowania jest istnienie w lasach, parkach, ogrodach, zadrzewieniach śródpolnych, na miedzach i w alejach

— starych, dziuplastych drzew, w których znajdują miejsca do założenia gniazda duże ptaki (np. sowy);

— drzew obumierających, w których dzięcioły mogą wykuwać dziuple, a za których odstającą korą budują gniazda pełzacze;

— drzew o miękkim drewnie (np. osiki lub olchy), również przydatnych do wykuwania dziupli;

— drzew całkowicie obumarłych, zbutwiałych, a nawet niewielkich, stojących fragmentów pni, w których wydłubują dziuple sikory czarnogłówki.

Pierwszym i podstawowym warunkiem ochrony dziuplaków jest więc zachowanie różnorodności i bogactwa struktury drzewostanu, przez:

zachowanie w drzewostanach starych drzew, rosnących pojedynczo lub jeszcze lepiej – w kępach;

pozostawianie w drzewostanach osiki, wierzby i innych gatunków drzew, wycinanych często przez leśników jako chwast;

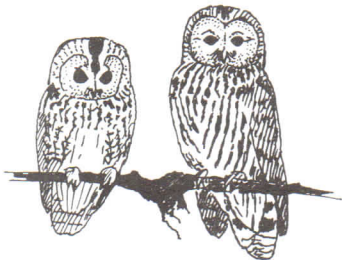
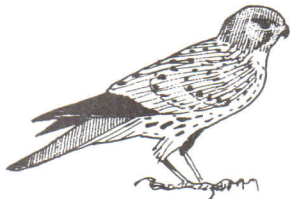
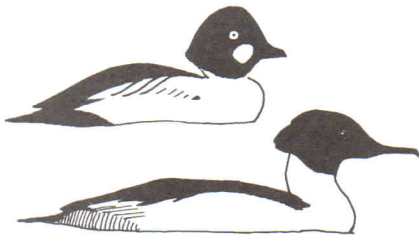
nie usuwanie z lasu wszystkich martwych kawałków pni, stosów gałęzi i innych na pozór niepotrzebnych w lesie elementów.

TAK

NIE

Wśród naszych ptaków w dziuplach gniazdują:

gągoł i tracz nurogęś – wykorzystujące przede wszystkim dziuple naturalne, ale zamieszkujące również budki lęgowe (oba gatunki) oraz inne ukrycia, jak np. podwaliny domków kempingowych (tracz nurogęś);

pustułka – zamieszkująca półki skalne, nisze i wieże wysokich budynków, stare gniazda krukowatych, dziuple naturalne i budki specjalnego typu;

sowy .....

puszczyk i puszczyk uralski – zamieszkujące dziuple naturalne, stare gniazda krukowatych i budki lęgowe specjalnego typu;

włochatka i pójdzka — zamieszkujące dziuple naturalne i budki lęgowe specjalnego typu;

sóweczka — dziuple naturalne, (w budkach może gromadzić zapasy zimowe);

płomykówka — wieże i strychy budynków, skrzynki lęgowe specjalnego typu, umieszczane na strychach;

siniak — zamieszkuje dziuple naturalne, szczególnie chętnie te wykute przez dzięcioła czarnego, zajmuje także budki lęgowe;

kraska — zamieszkuje dziuple naturalne oraz budki lęgowe;

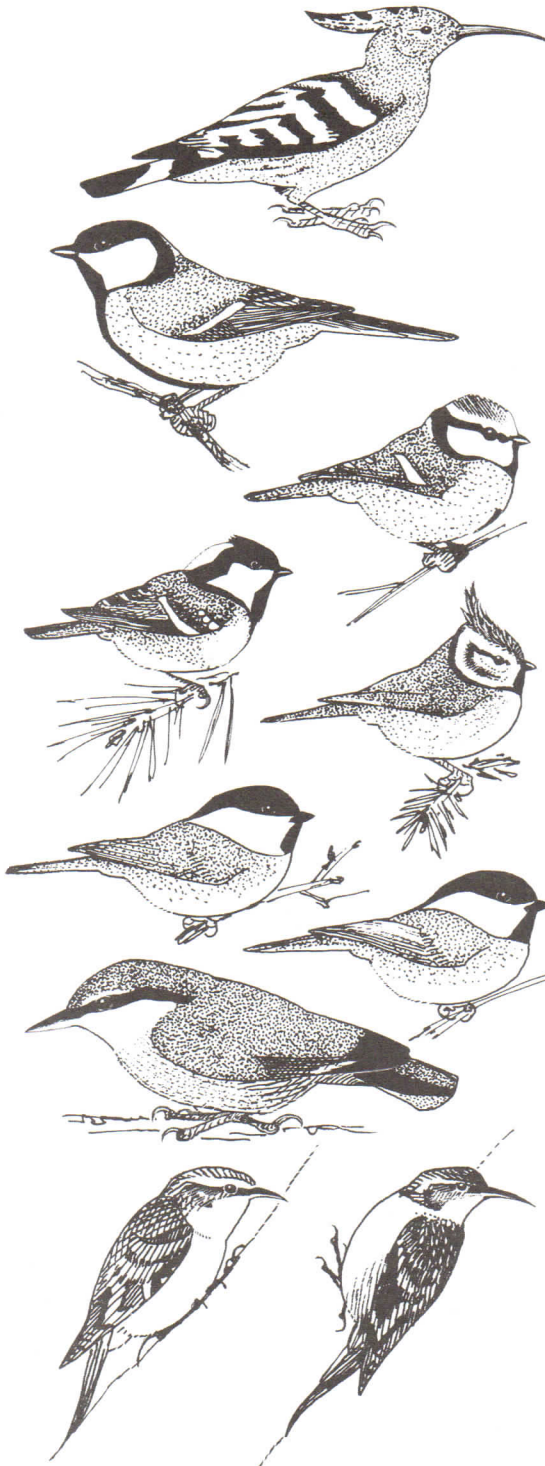
dzięcioły: czarny, zielony, zielonosiwy, biało-grzbiety, duży, białoszyi, średni, trójpalczasty, dzięciołek — wszystkie gniazdują w dziuplach przez siebie wykutych, budki lęgowe zajmują wyjątkowo;

krętogłów — zajmuje dziuple naturalne i budki lęgowe;

jerzyk — gniazduje w szczelinach skał, w różnych niszcach budynków, a także w dziuplach i budkach lęgowych;

dudek — zajmuje dziuple naturalne, rzadziej budki lęgowe;

sikory .....

bogatka — zajmuje dziuple naturalne i budki lęgowe; w sąsiedztwie domostw zamieszkuje także metalowe, puste w środku słupki ogrodzeniowe;

modraszka — zajmuje dziuple naturalne i budki lęgowe;

sosnówka i czubatka — zamieszkują dziuple naturalne i budki lęgowe, a również różne ukrycia, np. stopy gałęzi lub wypróchniałe pniaki;

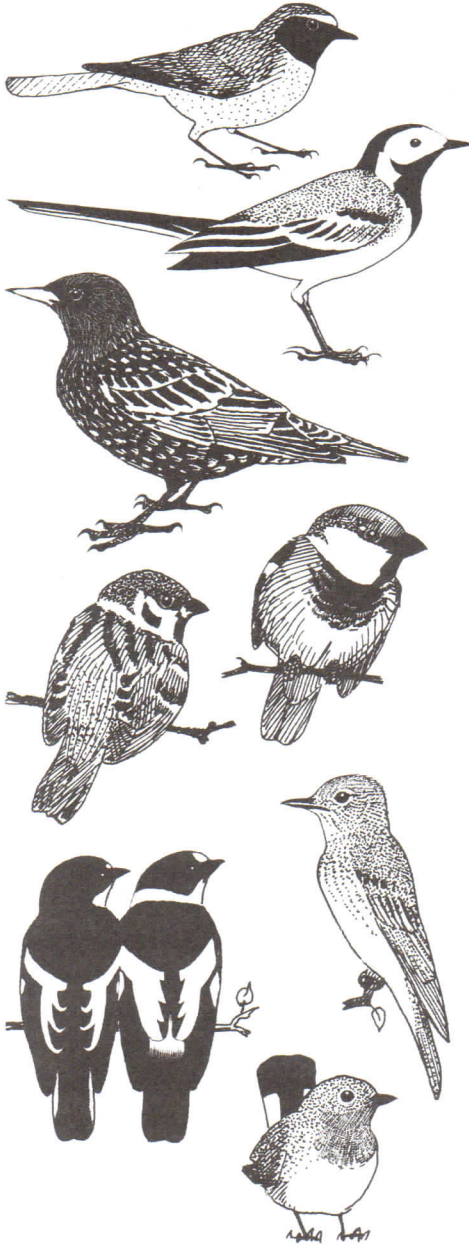
sikora uboga — zakłada gniazda w naturalnych dziuplach, rzadko w budkach;

czarnogłówka — zamieszkuje dziuple naturalne, często samodzielnie wykute w zmurszałym drewnie, rzadko budki;

.....

kowalik — zamieszkuje dziuple naturalne i budki lęgowe;

pełzacz leśny i ogrodowy — zajmują szczeliny w pniach drzew, szczególnie chętnie gniazdując za korą odstającą od pni martwych drzew, zajmują budki lęgowe specjalnego typu (czasem także zwykłe, jeżeli te mają pęknięcia i szczeliny);

pleszka — zamieszkuje dziuple naturalne i budki lęgowe;

pliszka siwa — zamieszkuje zakamarki budynków i budowli, różnego rodzaju ukrycia, a także budki lęgowe specjalnego typu;

szpak — zajmuje dziuple naturalne, zakamarki budynków, a także bardzo chętnie budki lęgowe;

wróbel — zamieszkuje zakamarki budynków i budowli, a także budki lęgowe rozwieszane w pobliżu budynków;

mazurek — zajmuje zakamarki budowli, dziuple naturalne i budki lęgowe;

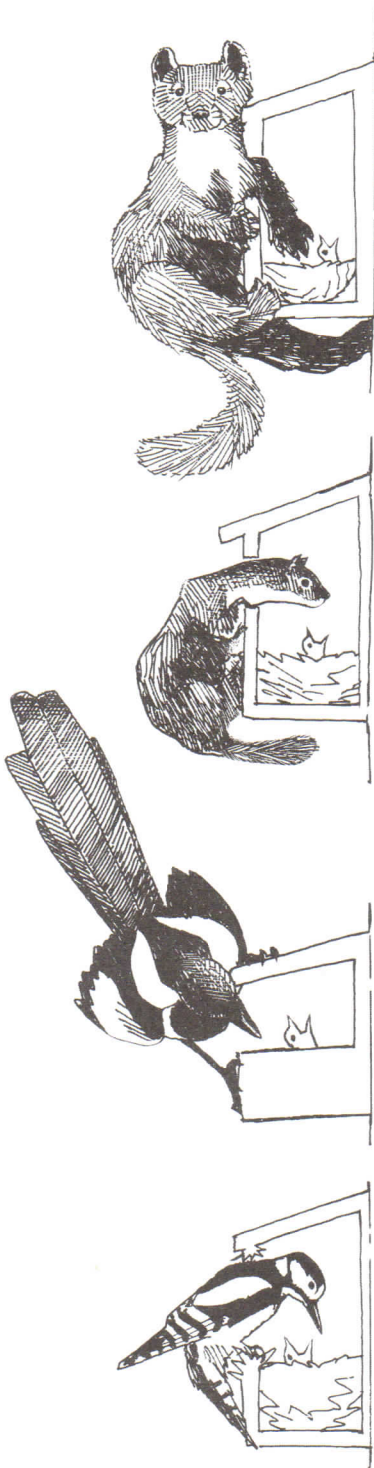
muchołówka szara — gnieździ się w płytkich dziuplach naturalnych, zakamarkach budynków, zajmuje również budki lęgowe specjalnego typu;

muchołówka żałobna i białoszyja — zamieszkują dziuple naturalne i budki lęgowe;

muchołówka mała — gniazduje w szerokich dziuplach naturalnych; rzadko w budkach.

Inni lokatorzy dziupli i budek to: **kuna leśna, wiewiórka, popielica, żółdnica, koszatka, orzesznica, mysz leśna, nietoperze, szerszenie, osy** i wiele innych bezkręgowców.

Niebezpieczeństwa grożące ptakom gniazdującym w budkach lęgowych:

kuna leśna i domowa — to najgroźniejsze drapieżniki, zagrażające ptakom gniazdującym we wszystkich typach budek. Zjadają wysiadujące ptaki dorosłe i pisklęta. Zasmakowawszy w tego rodzaju polowaniu, traktują budki jako stałą spiżarnię, odwiedzając je na całym obszarze swego rewiru łowieckiego (do 5000 ha);

gronostaj i łasica — stosunkowo rzadko niszczą gniazda założone w budkach lęgowych, penetrując zazwyczaj tylko budki nisko zawieszane. Działają na niewielkim obszarze, zjadając ptaki tylko w kilku sąsiadujących ze sobą budkach;

sroka i kawka — zjadają pisklęta z gniazd założonych w budkach płytkich i z szerokim otworem wlotowym;

dzięcioł duży — wykuwa otwór w ścianie budki i zjada pisklęta sikor i mucholówek.

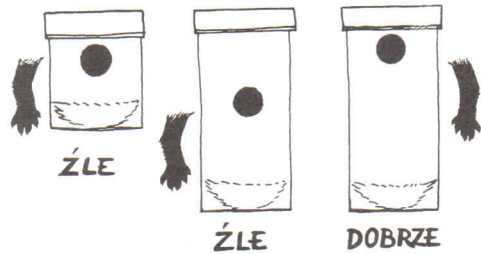

Błędy popełniane przy zawieszaniu budek lęgowych

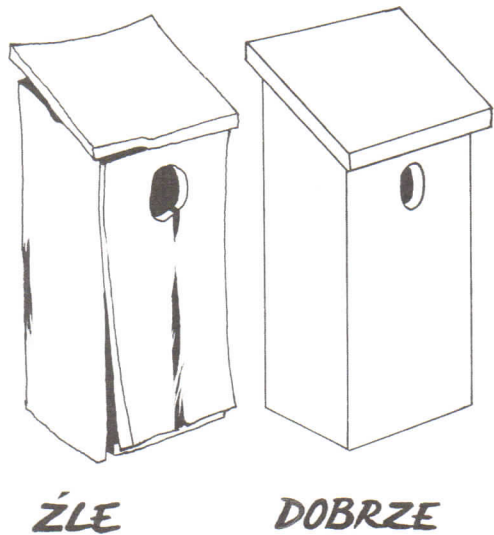
Budki o niewłaściwej konstrukcji lub źle umieszczone nie są zajmowane przez ptaki lub, co gorsza, są rodzajem pułapki, która ptaki przywabia, a następnie wystawia je na łatwy atak drapieżników.

Najczęściej popełniane błędy to:

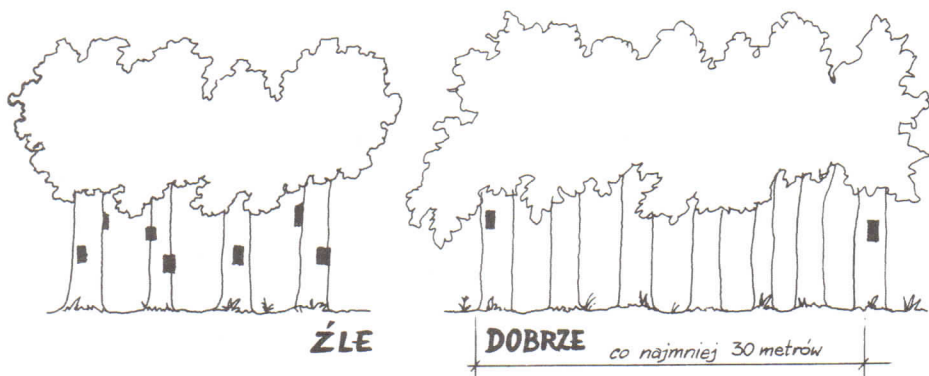
— niewłaściwa konstrukcja budki: zbyt płytkie wnętrze lub zbyt nisko nad dnem budki umieszczony otwór wlotowy umożliwiają drapieżnikom, przede wszystkim kunom, złowienie wysiadującego ptaka dorosłego lub wybranie z gniazda piskląt;

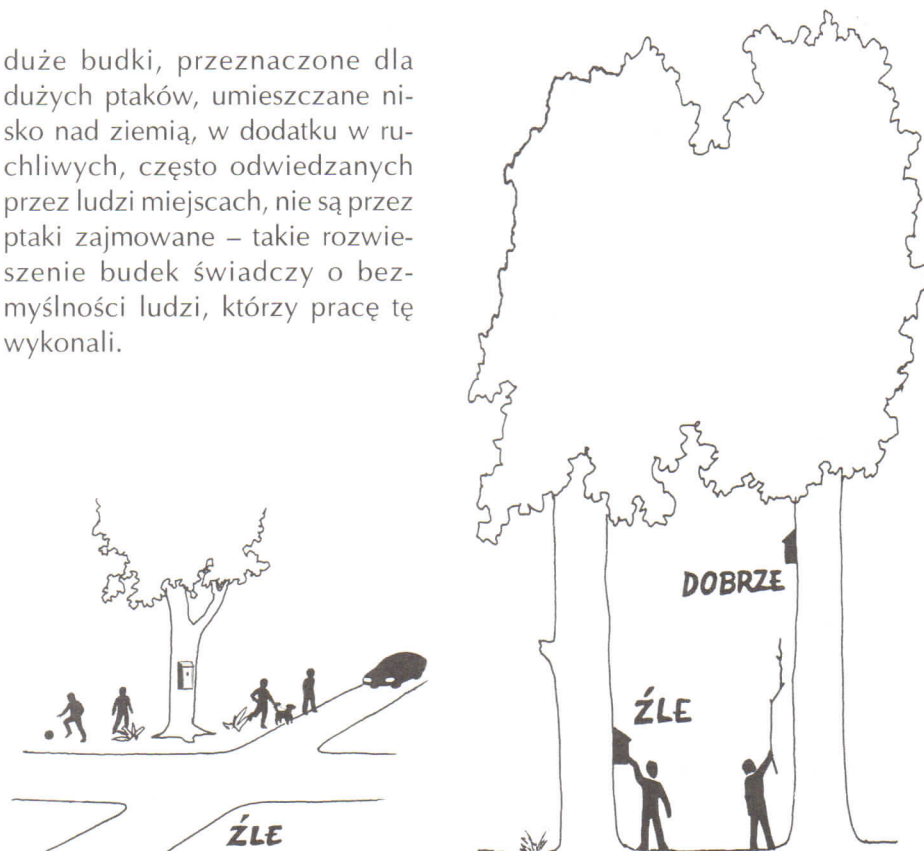
— niewłaściwy materiał i wykonanie budki; jest sprawą zrozumiałą, że budki lęgowe dla ptaków wyrabia się z drewna odpadowego, jednakże materiał ten nie może być zbyt cienki (żeby zapewnić izolację cieplną), nie może być w nim dziur (by deszczówka nie ciekła do środka), a całość musi być zbita mocno i szczelnie. Ptaki nie zwracają uwagi na estetykę wykonania budki, ale szukają zacisznych i bezpiecznych miejsc do umieszczenia gniazda (budki stare, popękane i ze szczelinami są jednak czasami zajmowane przez pełzacze i pleszkę);

— niewłaściwe umieszczenie budki: jeżeli budki rozwieszane są w skupiskach, w niedalekiej odległości od siebie, to ptaki zajmą zaledwie kilka z nich, a reszta pozostanie pusta; są one także bardziej narażone na atak drapieżników – gdy kuna odbędzie skuteczne łowy na mieszkańców jednej budki, to z całą pewnością sprawdzi wszystkie budki wiszące w sąsiedztwie;

duże budki, przeznaczone dla dużych ptaków, umieszczane nisko nad ziemią, w dodatku w ruchliwych, często odwiedzanych przez ludzi miejscach, nie są przez ptaki zajmowane – takie rozwieszenie budek świadczy o beźmyślności ludzi, którzy pracę tę wykonali.

OTOP nie poleca rozwieszania budek

półotwartych, przeznaczonych dla muchołówek szarych i pliszek siwych; gatunkom tym nie brakuje w Polsce naturalnych miejsc lęgowych, natomiast gniazda założone w takich budkach są z reguły niszczone przez wszechobecne u nas drapieżniki (kunę, srokę, kawkę, sójkę).

OTOP przestrzega

Choć bywa, że bogatka zakłada gniazdo w pustym wnętrzu słupka ogrodzeniowego (lub innej stojącej rury), jednak nie powinno się jej do tego zachęcać, bo często młode ptaki nie są na tyle sprawne, aby się stamtąd wydostać, deszcz zatapia gniazdo albo metalowe ścianki nagrzewają się tak bardzo, że pisklęta giną z gorąca. Otwory w takich słupkach i rurach należy zatkać, żeby ptaki do nich nie wchodziły.

Ze szczególną rozwagą trzeba rozwieszać budki

dla gągołów i traczy; budki te muszą być zawsze zaopatrzone w zabezpieczenia przed drapieżnikami i zawieszane w miejscach niedostępnych dla kun (np. na niewielkich wyspach), gdyż inaczej wysiadujące samice padają łupem tych drapieżników.

Nie ma konieczności wieszania budek

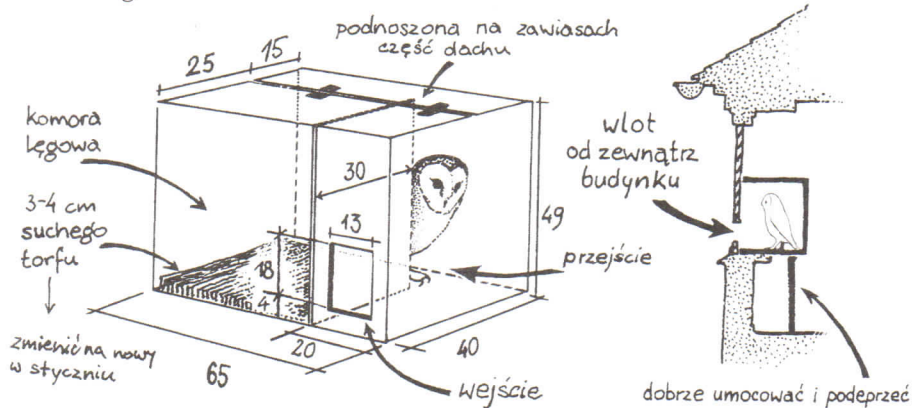
dla pustułki; obecny spadek liczebności tego gatunku sokoła w Polsce nie jest związany z brakiem naturalnych miejsc do założenia gniazda; dla puszczyków i puszczyków uralskich; na razie ptakom tym nie brakuje w naszych lasach naturalnych miejsc gniazdowych; dla siniaków; ten miły leśny gołąb gniazduje chętnie w dziuplach wykutych przez dzięcioła czarnego; zamiast wieszać budki, prosimy leśników, by nie wycinali starych dziuplastych drzew; są one niezastąpionym domem nie tylko dla siniaków, ale i dla innych ptaków i zwierząt.

OTOP zaleca

☛ W ogrodzie, parku, w lesie powieś budki dla sikor, kowalików, muchołówek, pleszek, krętogłówów; pamiętaj, aby nie przesadzić z ilością; pamiętaj, że budka jest namiastką naturalnego ukrycia, tak jak dla człowieka namiastką domu jest mieszkanie w olbrzymim bloku; zadbaj o to, by w młodym lesie, w którym wieszasz budki, posadzono też drzewa (np. osiki), w których z czasem dzięcioły wykują dziuple; zadbaj o to, by w Twoim ogrodzie lub parku nie wycinano starych jabłoni i grusz, wierzb i innych starych, dziuplastych drzew – pamiętaj, że żadna budka nie zastąpi ptakom naturalnych warunków; wieszaj budki, aby mieć wkoło siebie ptaki zanim posadzone drzewa zestarzeją się, ale gdy się zestarzeją - uszanuj ich starość, dla drzew i dla ptaków.

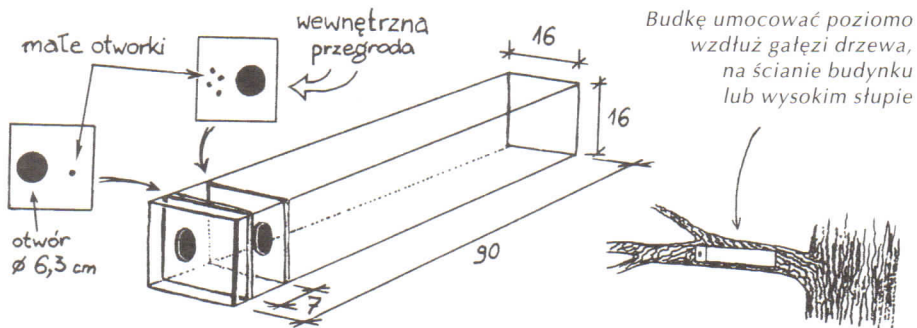

☛ Jeśli mieszkasz na wsi lub niewielkim osiedlu, w wolno stojącym domu zainstaluj na strychu (w stodole, w szopie) budkę dla płomykówki; dobrym miejscem jest także kościelna wieża; sowa ta gniazduje przede wszystkim w budynkach; istnieje obawa, że wobec zmieniającej się architektury wsi, w której coraz mniej jest dostępnych dla ptaków strychów, gołębników i innych ukryć, ta piękna sowa wyginie w naszym kraju z powodu braku miejsc do założenia gniazda.

Budkę trzeba powiesić wewnątrz budynku, tak, by dostęp do niej był bezpośrednio od zewnątrz przez świetlik, zabite deskami okno lub otwór (13x19 cm) wycięty w ścianie stodoły lub szopy.

☛ W dużym ogrodzie lub zadrzewieniu śródpolnym powieś budkę dla pójdzki; pamiętaj, aby budka miała konstrukcję zabezpieczającą przed atakiem kuny; nie jest wykluczone, że spadek liczebności pójdzki jest spowodowany między innymi brakiem odpowiednich miejsc gniazdowych.

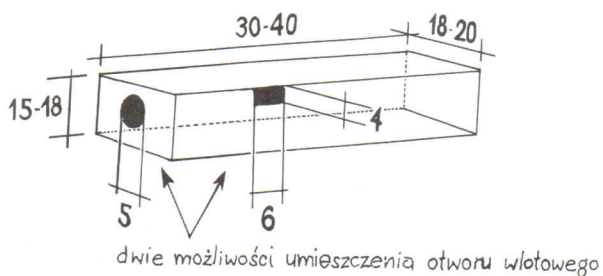
☛ Na murze swojego domu lub w swoim ogrodzie powieś budkę dla szpaka, wróbla, mazurka, jerzyka; jeśli budka zostanie zaakceptowana, będziesz mieć wspaniałą okazję do obserwowania życia jej lokatorów.

Rozmiary budek dla poszczególnych gatunków ptaków

– podane są w centymetrach i dotyczą wymiarów **wnętrza** budki, czyli bez doliczenia grubości materiału.

ptak	wysokość ścianki przedniej	wysokość ścianki tylnej	szerokość ścianki przedniej	szerokość ścianki bocznej	odległość dolnej krawędzi otworu wlotowego od dna	średnica (wymiary) otworu wlotowego	wysokość zawieszania
płomykówka	49	49	65	40	4	13×19	> 4 m
pojdźka	16	16	16	90	4	6,3	> 6 m
gagoł	40	43	19,5	19,5	26,5	10	3-5 m
krętogłów	28	30	11	11	21	3,3	> 3 m
jerzyk	15-18	15-18	18-20	30-40	> 5	5 lub 6×4	> 3 m
bogatka	28	30	11	11	21	3,3	> 3 m
inne sikory	28	30	11	11	21	2,7	> 3 m
kowalik	28	30	11	11	21	3,3	> 3 m
pleszka	28	30	11	11	21	≥ 4,7	> 3 m
szpak	38	40	13	13	26	4,7	> 3 m
wróble	28	30	11	11	21	3,3	> 3 m

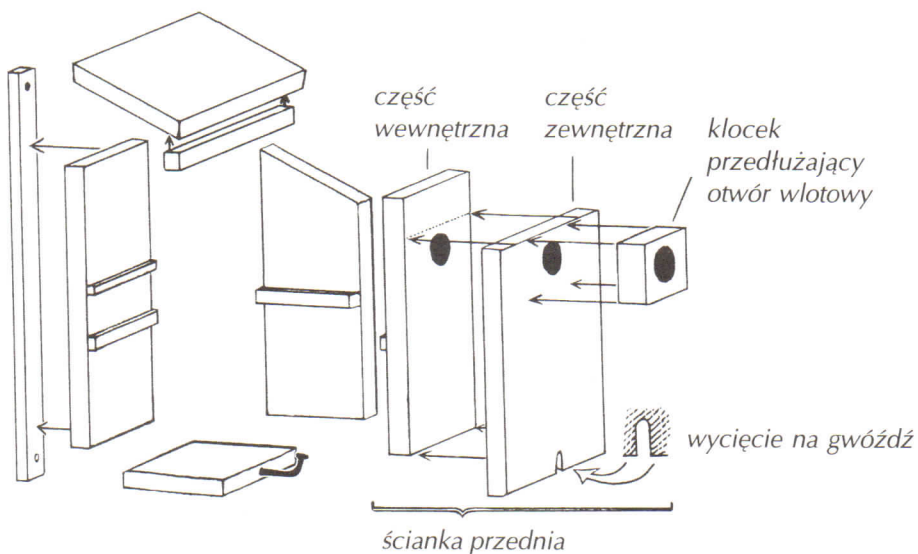
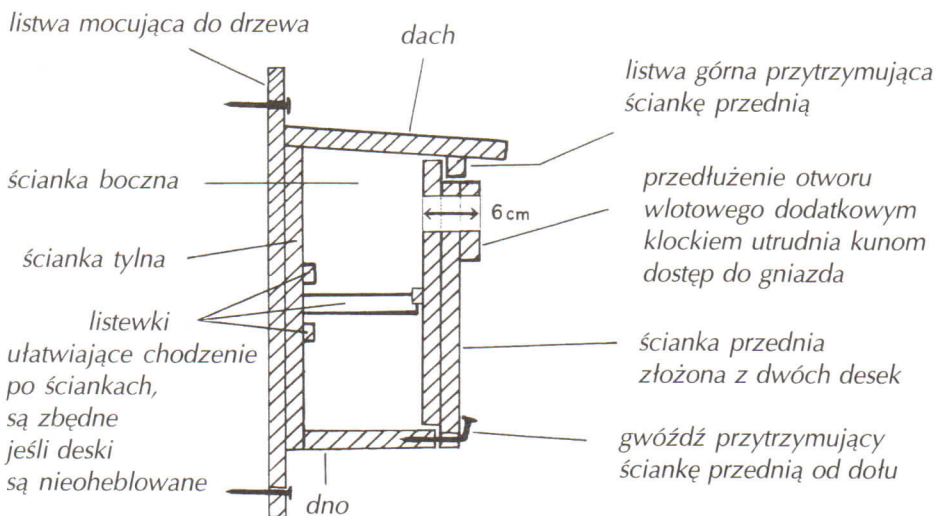
Budka dla jerzyka

Budkę zawiesić poziomo na ścianie budynku, pod okapem, rynną, balkonem lub gzymszem

Sposób wykonania typowej budki lęgowej

– według wymiarów podanych w zamieszczonej obok tabeli

nie jest przybita ale włożona za górną listwę znajdującą się pod daszkiem i przytrzymana zgiętym gwoździem wchodzącym w wycięcie w dolnej krawędzi ścianki

Czy budki lęgowe dla ptaków należy w ogóle stosować?

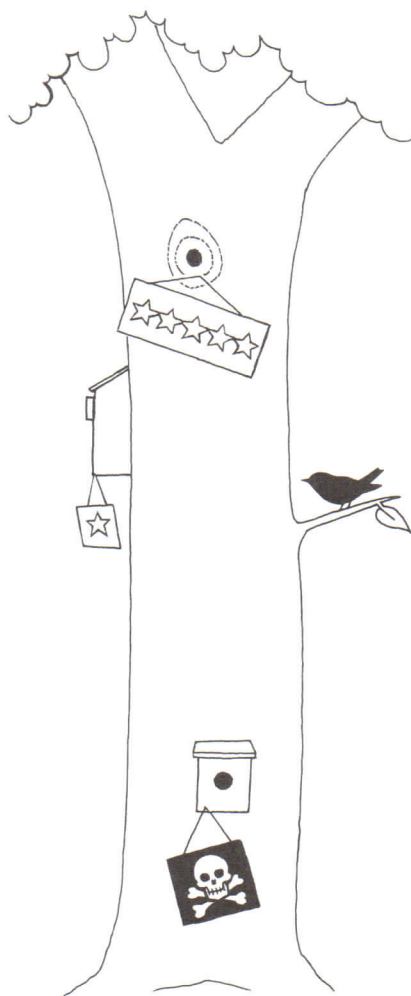
TAK!!! ALE TRZEBA PAMIĘTAĆ, ŻE:

— nie ma budki uniwersalnej i decydując się na jej zawieszenie, należy przeznaczyć ją dla konkretnego gatunku ptaka; dostosowane do tego muszą być: typ, konstrukcja, miejsce i sposób umieszczenia budki;

— budki nie należy rozwieszać w zbyt dużym zagęszczeniu; skutki masowego rozwieszania budek są często odwrotne do zamierzonych, nie prowadzą do zwiększenia liczby gniazdujących ptaków, powodują natomiast przyzwyczajenie drapieżników do poszukiwania w budkach łatwo dostępnego pokarmu;

— nie należy oczekiwać, że budki przywabią ptaki w siedliska dla ptaków nieprzydatne; w środku osiedla pozbawionego drzew lub w nowo założonych ogródkach działkowych można się spodziewać jedynie szpaków lub wróbli, a nie sikor lub innych ptaków żyjących zwykle wśród drzew i krzewów;

— budki lęgowe tylko zastępują naturalne miejsca gniazdowania dziuplaków; są idealnym sposobem, aby przywabić do ogrodu szpaka, pleszkę, sikorę lub muchotłówkę, skłonić do gniazdowania sowę lub gągoła

BUDKI LĘGOWE NIE WYSTARCZĄ JEŚLI ZABRAKNIENATURALNYCH MIEJSC GNIAZDOWANIA!!!

PAMIĘTAJMY, ŻE TWORZENIE I ZACHOWYWANIE NATURALNYCH MIEJSC GNIAZDOWANIA DZIUPLAKÓW, JEST NA DŁUŻSZĄ METĘ NAJWŁAŚCIWSZYM SPOSOBEM OCHRONY TEJ GRUPY PTAKÓW!!!

program edukacyjny

OGÓLNOPOLSKIE TOWARZYSTWO OCHRONY PTAKÓW

ISBN 83-902466-2-7